

УДК 94 (477.83/.86)

ББК 63.3 (4 Укр)

Руслан Делятинський

**ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ: ПЕТИЦІЯ
МИТРОПОЛИТА М.ЛЕВИЦЬКОГО ТА ЄПІСКОПА Г.ЯХИМОВИЧА ДО
ІМПЕРАТОРА ФРАНЦА ЙОСИФА I від 18 березня 1850 р.**

Автор аналізує історичні обставини виникнення, структуру та зміст петиції галицьких ієрархів у справі створення Станиславівської єпархії, порівнює цей документ із меморіалом митрополита А.Ангеловича 1806 р., листом митрополита М.Левицького до Галицького намісництва 1825 р., звітом о. декана М.Малиновського до Риму 1842 р. для виявлення спільних аргументів. Висвітлена практична реалізація положень петиції в процесі канонічного заснування Станиславівської єпархії в 1850–1885 рр.

Ключові слова: Галицька митрополія, єпархія, адміністративно-канонічна територія, деканати, петиція, меморіал, резиденція єпископа.

Дослідження будь-якого історичного процесу чи події здійснюється на підставі виявлених історичних джерел. Останні, як зазначає вітчизняний історик С.Павленко, не тільки “містять історичні факти”, але й самі є “історичними фактами, а їх поява була важливою подією...” [33, с.100–101]. Це твердження стосується також досліджень з історії Української греко-католицької церкви. Звичайно, за останнє десятиліття джерельна база з основних проблем історичного розвитку УГКЦ (від Берестейської унії 1596 р. до “катакомбного періоду” 1946–1989 рр.) значно збагатилася, переважно завдяки науково-дослідній праці Інституту Історії Церкви при Львівській Богословській Академії (Українському Католицькому університеті) [17, с.12–13]. Так, серед проектів ПЦ УКУ названо видання документації єпископських канонічних візитацій кожної з восьми єпархій Київської унійної церкви [17, с.13]. Слід зауважити, що історія окремих єпархій як адміністративно-канонічних одиниць греко-католицької, римо-католицької чи православної церков уже стала предметом дослідження не тільки істориків, які пов’язані із церковними структурами, але й “світських” дослідників історії України [15; 18; 19; 21; 22; 28; 29; 35; 36; 37; 38; 39; 40; 43; 47; 48; 50; 51]. Це сприяє введенню в науковий обіг “нових” історичних джерел. Але процес виявлення, систематизації та опублікування історичних джерел тільки-но розпочався й вимагає значної роботи фахівців. Узагалі, перед вітчизняною історичною наукою, на думку І.Скочиліса, “поряд з необхідністю засвоєння модерних методів дослідження, стоїть не менш важливе завдання виходу із джерельної обмеженості гуманітарних студій, зокрема впровадження в науковий обіг величезного корпусу писемних пам’яток церковного походження...” [41]. Отже, виявлення, джерелознавча критика та публікація джерел з історії окремих єпархій дозволять відновити цілісну картину історичного минулого УГКЦ.

Одним із найважливіших джерел, що висвітлюють “передісторію” Станиславівської єпархії, є спільна петиція Галицького митрополита Михайла Левицького та Перемишльського єпископа Григорія Яхимовича від 18 березня 1850 р. [оригінал документа – див: 5, арк.36–37 зв.; 9, арк.7–8; публікація документа – див.: 12, с.765–781; характеристика – див.: 16, т.8, с.230–232]. Цей документ згадують більшість дослідників історії УГКЦ [16, т.8, с.232; 18, с.15–16; 27, с.93; 31, с.18; 36, с.119], однак не цитують його повністю. Особливість цього історичного джерела полягає, на нашу думку, у тому, що петиція містила конкретний, добре аргументований у деталях, проект вирішення питання про заснування Станиславівської єпархії. Його порівняння з іншими подібними документами із цього приводу дозволить установити очевидну схожість окремих положень, а також оригінальні ідеї, висловлені двома ієрархами. Отже, нашим завданням буде спроба короткого джерелознавчого аналізу петиції від 18 березня 1850 р. з метою

виявлення обставин виникнення документа, ствердження авторства й оригінальності положень, практичне їх застосування в процесі канонічного утворення Станиславівської єпархії в 1850–1885 рр.

Насамперед слід підкреслити, що необхідність “помноження ієрархії” і створення додаткових єпархій уніатської (греко-католицької) церкви почали усвідомлювати вже після трьох поділів Польщі, коли одним із проєктів вирішення проблеми адміністрування греко-католицьких єпархій у Галичині визнано відновлення Галицької митрополії 1807 р. [1, арк.51–52; 16, т.7, с.185–190; 42, с.22; 52, с.126–127]. Визначений буллою Папи Пія VII від 24 лютого 1807 р. поділ Галицької митрополії на три єпархії (Львівсько-Галицько-Кам’янецьку, Перемишльсько-Самбірсько-Сяніцьку та Холмсько-Белзьку) [16, т.7, с.191–195; т.8, с.230; 32, с.368–370] був достатнім для проведення провінційного синоду [20, с.285], а тому питання про створення додаткової єпархії після 1807 р. уже не порушувалося. Однак після адміністративно-канонічного відокремлення Апостольською Столицею Холмської єпархії зі складу Галицької митрополії й утворення Холмської Апостольської адміністрації 1830 р. [1, арк.53–55 зв.; 16, с.212–216] це питання знову актуалізується. Сприятливі умови для його вирішення виникли під час “весни народів” 1848 р., коли воно переходить у площину боротьби за реальне забезпечення конституційного права на свободу та рівність віросповідань в Австрійській імперії [44, с.75; 46, с.116; 30, с.47]. Активна участь ієрархії та духовенства ГКЦ у діяльності мережі Головної та “малих” руських рад [10; 49, с.76–77, 88–89; 25, с.31; 32, с.405; 45, с.299–300], що викликала звинувачення в спробі встановлення теократії [32, с.405; 49, с.89], а також обрання 1848 р. до імперського парламенту [45, с.304; 46, с.118, 131–133] дозволили знову порушити проблему створення додаткової греко-католицької єпархії.

Так, 14 вересня 1849 р. Головна Руська Рада прийняла постанову про створення в Станиславові третьої єпархії, а невдовзі направила до Відня делегацію, яка, однак, не досягнула успіху [10, с.133; 11, с.123; 31, с.13]. Тоді ж члени ГРР звернулися до Галицького митрополита Михайла Левицького з проханням підтримати ідею заснування третьої єпархії з деканатів у межах округів Коломия, Станиславів і Чортків та коронного краю Буковина, що викликало в нього природну цікавість [4, арк.4; 5, арк.28]. Уже в листопаді 1849 р. Галицький митрополит М.Левицький написав листа до Перемишльського єпископа Григорія Яхимовича, у якому роз’яснив актуальність справи [5, арк.31–32]. Це, на нашу думку, допомогло скоординувати дії ієрархів, які в лютому 1850 р. надіслали до Міністерства внутрішніх справ і галицького намісника Агенора Голуховського відповідні спільні листи [4, арк.5–5 зв., 7–8], що знову виявилися безуспішними. Урешті 18 березня 1850 р. Галицький митрополит М.Левицький і Перемишльський єпископ Г.Яхимович надіслали петицію до імператора. Отже, досліджуваний нами документ з’явився за доволі складних обставин: спроби членів ГРР і греко-католицьких ієрархів ініціювати канонічний процес утворення Станиславівської єпархії через Галицьке намісництво й імперський уряд виявилися безуспішними, що, очевидно, переконало їх у необхідності звернутися безпосередньо до імператора. Така апеляція до монарха ґрунтувалася не тільки (і не стільки) на австрофільських настроях, але й на прагматичних розрахунках: звернення до імператора, як правило, гарантувало позитивне вирішення справи.

Петиція ієрархів Галицької митрополії до імператора від 18 березня 1850 р. за своєю структурою відповідала основним вимогам щодо таких документів. Умовно в ній можна виділити чотири проблеми: по-перше, порівняння адміністративно-канонічної структури римо-католицької, православної та греко-католицької церков у межах Австрійської імперії, акцент на “розлогості” Львівської греко-католицької архієпархії; по-друге, розгляд формування Релігійного фонду, з якого здійснювалося фінансування церковних структур, для обґрунтування рівних прав ГКЦ на фінансування створення

нової єпархії; по-третє, вказівка на труднощі в церковному адмініструванні (проведенні канонічних візитацій, розгляді дисциплінарних справ на священників у консисторії тощо) і необхідності проведення провінційного синоду Галицької митрополії; по-четверте, практичні пропозиції стосовно канонічного заснування Станиславівської єпархії.

Розглянемо детальніше зміст петиції. Порушуючи питання “про нездійснений поділ Львівської греко-католицької дієцезії і утворення третього руського єпископства у Галичині”, ієрархи спершу звертали увагу Франца Йосифа I на те, що митрополіча архієпархія “налічує 1 167 церков з числом вірних 1.341.810 душ і охоплює 9 округів у Галичині” загальною площею 851 кв. миль, тобто “простягається по більшій частині Галичини, площа якої становить 1.595 кв. миль і за винятком Угорщини, Семигороддя і Богемії, є більшою, ніж інші окремо взяті коронні краї, багато з яких мають більше ніж одну дієцезію” [12, с.765–767]. Указуючи також, що тільки Львівська римо-католицька дієцезія простягається на дещо більшу площу (946 кв. миль), автори петиції доводили, що її поділ є зайвим, оскільки канонічну візитацію “латинський єпископ може швидше і легше зробити, ніж руський, тому що перший має тільки 221 парохію, а другий 1 167, і тому, що більшість латинських парохій знаходяться в низині і є легко досяжні, тоді як до багатьох руських парохій є тільки погані польові дороги, а до багатьох сіл, що знаходяться в Карпатах, можна добратися на конях або пішки”, тому, отже, поділ Львівської греко-католицької єпархії є вкрай необхідним [12, с.768]. Далі вони підкреслювали, що свого часу для забезпечення належних дотацій було об’єднано колись самостійні єпархії Львівську, Галицьку й Кам’янецьку – у Львівську, а Перемишльську, Самбірську й Сяніцьку – у Перемишльську, однак тепер, коли “при надмірній протяжності Львівської греко-католицької єпархії навіть найспритніший архієпископ не зможе виконати своїх обов’язків”, єдиним виходом може бути “поділ цієї єпархії як терміново необхідний” [12, с.773–774]. Додатковими аргументами на користь створення третьої єпархії були описані труднощі в здійсненні духовенством, наприклад, з округу Буковина чи Чортків, поїздок для вирішення церковно-адміністративних питань до Львова, розміщеного майже на “кордоні” з Перемишльською єпархією; накопичення різних справ, переважно дисциплінарного характеру, у Львівській Консисторії; неможливість скликання провінційного синоду Галицької митрополії як при наявності лише двох греко-католицьких єпископів, так і проведення спільного синоду з римо-католицьким єпископатом через значні відмінності обрядів і диспропорцію їх представників при голосуванні [12, с.774–779].

Окреслені обставини, на думку авторів петиції, негативно позначалися на стані й розвитку греко-католицької церкви, уникнути чого можна було лише шляхом поділу Львівської греко-католицької єпархії та створення нової єпархії, яка повинна була охоплювати 4 найбільш віддалені від Львова округи – Станиславівський, Коломийський, Чортківський і Чернівецький – загальною площею 440 кв. миль із чисельністю 594 981 вірних у 425 парохіях. Але навіть у такому разі площа Львівської єпархії становила б 411 кв. миль, чисельність вірних 746 832 особи та 742 парохії [12, с.779–780]. На думку митрополита М.Левицького, “для резиденції нової єпархії жодне місто не підходить так, як Станиславів, де знаходяться вищі органи влади, чиновницький персонал, школи, значне число населення... У місті є велика церква, яка може стати катедральним собором. З боку є будівля колишнього єзуїтського колегіуму, яка має приміщення для розміщення єпископа, консисторії, канцелярії, архіву і капітули. Зараз тут розміщені гімназія і окружне управління, для яких треба знайти інший притулок...” [12, с.780].

Ураховуючи, що “найбільшою трудностю, яка стоїть на шляху створення третього руського єпископства, є втрата фонду, з якого призначалася б дотація для єпископа, капітули, консисторії і духовенства”, митрополит указував на приклад недавно заснованої Тарнівської римо-католицької єпархії, на яку виділив кошти сам цісар, висловлюючи сподівання, що “такого самого удостоїться й Руська Церква з великим хісном для вірних Церкви й держави” [16, с.232]. Митрополит особливо підкреслював, що в такий

спосіб “проявлене для русинів добродійство справить свій вплив не тільки на населення Львівської греко-католицької архидієцезії, чисельність якого перевищує мільйон, але й зобов’яже всю руську націю до вдячності і тим самим спонукає сильно виявляти свою відданість і прихильність тронові й урядові Вашої Величності” [12, с.781]. Отже, порушена 1850 р. Галицьким митрополитом проблема заснування Станіславівської єпархії, урешті, отримала перспективу позитивного розв’язання завдяки тому, що, по-перше, ієрарх звернувся до імператора, а по-друге, було чітко окреслено можливий спосіб вирішення справи.

Порівняльний аналіз петиції від 18 березня 1850 р. з іншими подібними документами дозволить підтвердити чи спростувати ці висновки. Одним із перших документів у справі заснування додаткової греко-католицької єпархії в Галичині був меморіал Перемишльського єпископа Антона Ангеловича 1806 р. [2, арк.1–24; 11, с.122; 16, т.7, с.198; 31, с.13; 36, с.117], у якому пропонувалося визначити межі єпархії в околицях Буковини із центром у Снятині або Городенці, а до завершення канонічного процесу покласти на А.Ангеловича функції митрополичого вікарія [16, т.7, с.198]. Головними аргументами на користь її створення названо величезну канонічну територію Львівської єпархії й можливість місіонерської діяльності на Буковині, де серед православної “більшості” поступово зростала частка греко-католиків [3, арк.1; 38, с.136–138, 141]. Отже, у меморіалі 1806 р. не було чіткого обґрунтування шляхів вирішення проблеми, а покликання на можливість місіонерської праці греко-католицького духовенства, очевидно, могла викликати опір православної ієрархії на Буковині. Митрополит М.Левицький у листі на адресу Галицького намісництва 1825 р., хоча й не порушував спеціально цієї проблеми, усе ж своїми доказами щодо значної частки греко-католицької церкви у створенні Релігійного фонду [8, арк.1–26; 16, т.7, с.225] засвідчив можливість аргументування матеріального забезпечення додаткової греко-католицької єпархії. Урешті, звіт о. Михайла Малиновського на адресу префекта Ватиканської бібліотеки Августина Тайнера 1842 р. містив конкретну пропозицію: “Належить збільшити число єпархій у королівстві Галичина на два єпископства, а саме в Тернополі і Станіславі, бо єпархії Львівська і Перемишльська розтягуються на таку територію і стільки населення обіймають, що ледве чи де в цілому християнському світі знайдеш їм подібне” [11, с.122; 13, с.21–26]. Справді, по-перше, у 1845 р. Галицька митрополія налічувала 2 млн 157 тис. вірних, у т. ч. 1 млн 302 тис. вірних у Львівській архієпархії, яка охоплювала більшу частину Галичини й Буковину [13, с.26; 32, с.406]; по-друге, частка греко-католицького населення, порівняно з іншими віросповіданнями, була переважаючою (у 1840 р. у Станіславівському окрузі проживало 246 048 осіб, з них 78,5% були греко-католиками, 11,5% – римо-католиками, 9,2% – іудеями, 1% складала інші віросповідання; у Коломиїському окрузі на 218 220 осіб населення греко-католиками були 84,2%, римо-католиками – 7,2%, іудеями – 7,8%, інших віросповідань – тільки 1,4% [23, с.18]). Однак і в цьому документі не було запропоновано конкретних практичних способів вирішення проблеми.

Петиція 18 березня 1850 р., яка враховувала аргументи попередніх документів щодо мотивів заснування додаткової греко-католицької єпархії, указувала, на відміну від них, також механізм вирішення проблеми. Так, наприклад, вибір Станіслава на резиденцію нової єпархії був достатньо обґрунтованим “політичним статусом” міста: з 1850 р. Станіслав стає “столицею” окремої округи [34, с.147], що сприяло зростанню чисельності його населення (у 1843 р. – 11 676 осіб, 1851 р. – 10 864, 1857 р. – 13 047 [24, с.79]). Зрештою, станом на 1850 р. жодне інше місто в Східній Галичині, за винятком хіба що Коломиї (“столиця” однойменного округу з кількістю населення в 1843 р. – 10 535 осіб, 1851 р. – 12 935, 1857 р. – 14 839 [24, с.79]), не могло претендувати на резиденцію нової єпархії, адже не тільки політико-адміністративний статус запропонованих митрополитом А.Ангеловичем на резиденцію єпархії міст – Городенки та Снятина, але й навіть чисельність їх населення серйозно поступалися Станіславу (динаміка кіль-

кості населення: Городенки 1843 р. – 6 352 особи, 1851 р. – 6 712, 1857 р. – 8 451; Снятина 1843 р. – 8 901 особа, 1851 р. – 9 920, 1857 р. – 10 663 [24, с.79]). Отже, справді, митрополит М.Левицький не помилявся, стверджуючи в петиції, що “для резиденції нової єпархії жодне місто не підходить так, як Станиславів”.

Водночас аналіз ступеня оригінальності основних положень петиції від 18 березня 1850 р. дозволяє ствердити, що мотивація причин заснування додаткової єпархії, порівняно з іншими попередніми документами, зберігається в частині наголошування на великих розмірах адміністративно-канонічної території Львівської архієпархії, що ускладнюють виконання пастирських та адміністративних функцій митрополита; тим часом мотивація А.Ангеловича щодо допустимості місіонерської діяльності на Буковині була втрачена, імовірно, через урахування можливої реакції православних ієрархів. Стосовно визначення міста для резиденції нової єпархії, то практично всі три документи (1806, 1842 та 1850 рр.) подають різні версії, зокрема, Снятин, Городенку, Тернопіль і Станиславів. Уважаємо, що це є наслідком відмінного бачення авторами названих документів сукупності необхідних ознак – від соціально-політичного статусу та чисельності населення міста до особливостей національно-релігійного складу населення міста й повіту та географічного розташування резиденції відносно більшості парафій. Звичайно, динаміка розвитку кожного з названих міст суттєво вплинула на остаточне визначення резиденції нової єпархії. Так, характерно, що у звіті о. М.Малиновського 1842 р. і петиції ієрархів 1850 р. названо Станиславів. Укінці слід зауважити, що одними з ініціаторів створення Станиславівської єпархії були члени ГРР, які значною мірою подіяли на зміст проекту поділу Львівської єпархії шляхом виділення деканатів у межах округів Станиславів, Чортків, Коломия й коронного краю Буковина. Звідси випливає, що митрополит М.Левицький та єпископ Г.Яхимович не висловлювали оригінальної ідеї поділу, а лише обґрунтували запропонований проект додатковими аргументами.

Звичайно, безперечною заслугою ієрархів була їхня наполеглива ініціативність у спрямуванні петиції не тільки до Галицького намісництва, але безпосередньо до імператора Франца Йосифа I, що гарантувало успіх справи. Дійсно, 28 травня 1850 р. імператор окремим декретом розпорядився заснувати Станиславівську єпархію з відповідним дотаційним фондом [5, арк.34–34 зв.; 6, арк.1–6; 11, с.126; 26, с.507], а 22 вересня 1850 р. Апостольська Столиця повідомила свою згоду на започаткування канонічного процесу [5, арк.35; 11, с.126]. Однак цей процес із певних об'єктивних і суб'єктивних причин, що вже були предметом окремих досліджень [19, с.148–155], затягнувся аж до 1885 р. Не вдаючись до детального аналізу розвитку канонічного процесу в 1850–1885 рр., зазначимо, що більшість положень петиції 1850 р. була врахована, зокрема, в інтерпеляції 24 послів Галицького сейму на адресу Міністерства віросповідань і освіти 15 листопада 1872 р. [7, арк.114–117], виступах послів до австрійського парламенту Юзичинського на засіданні бюджетної комісії 20 березня 1879 р. [11, с.128] та о. Олексія Заклинського на сесії парламенту 5 травня 1879 р. [11, с.131–138; 14, с.1–7]. Урешті, булла Папи Лева XIII від 26 березня 1885 р. “В цілому Господньому стаді” (“De universo dominico grege”) цілком урахувала первісний проект утворення Станиславівської єпархії [16, т.7, с.233].

Перспективним у джерелознавчому дослідженні петиції греко-католицьких ієрархів від 18 березня 1850 р., на нашу думку, є додатковий аналіз протоколів засідань Головної Руської Ради, що дозволить ствердити або спростувати достовірність факту її рішення від 14 вересня 1849 р. про заснування Станиславівської єпархії.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 129 Львівський Ставропігійський інститут, м. Львів, оп. 2, спр. 1362. Прохання до цісаря в справі кандидатур на Перемишльського і Львівського єпископів та Львівського митрополита і архієпископа, 1794–1815 рр., 57 арк.
2. Там само, ф.146 Галицьке Намісництво, м. Львів, оп. 4, спр. 2122. Листування з Надвірною канцелярією про меморіал Перемишльського єпископа Антіна Ангеловича в зв'язку з пригнобленням польською шляхтою уніатської церкви, 1804–1806 рр., 24 арк.

3. Там само, спр. 2189. Статистичні відомості про кількість духовенства на території Галичини і Буковини, 1814 р., 51 арк.
4. Там само, спр. 2334. Справа про організацію Станіславівського греко-католицького єпископства, 1850 р., м. Станіславів, 64 арк.
5. Там само, спр. 2335. Справа про діяльність Станіславівського греко-католицького єпископства, 1850–1851 рр., м. Станіславів, 92 арк.
6. Там само, оп. 7, спр. 3015. Листування з Міністерством віросповідань та освіти про встановлення територіальних одиниць церковного управління, 1850 р., 6 арк.
7. Там само, спр. 3983. Про вимогу розподілу Львівського єпископства на Львівську і Станіславівську єпархії. З інтерпеляції депутатів Крайового Сейму, 1872 р., 140 арк.
8. Там само, ф. 684 Протоігуменат монастирів ордену св. Василя Великого області Спасителя, м. Львів, 1883–1944 рр., оп. 1, спр. 3175. Послання митрополита греко-католицької церкви Михайла Левицького Галицькому губернаторству в справі Релігійного Фонду з викладом історії церкви на Україні, 1825 р., 26 арк.
9. Там само, ф. 765 Петрушевич Антоній – історик, філолог, етнограф, 1821–1913 рр., оп. 1, спр. 14. Нотатки А. Петрушевича про становище української православної церкви в XVII ст., унію української і білоруської церков з Римом в 1596 р., утворення Станіславівської єпархії, переміщення греко-католицьких священників. Рукопис, 1880-ті рр., 12 арк.
10. Головна Руська Рада (1848–1851): протоколи засідань і книга кореспонденції / за ред. О. Турія; упоряд. У. Кришталович, І. Сварник. – Львів : Ін-т історії церкви Укр. Католического ун-ту, 2002. – XXXIV+270 с.
11. Записки Алексія Заклинського, приходника Старих Богородчань: Издание редакції “Черв. Руси” / о. Алексей Заклинский. – Львовъ : Изъ типографіи Ставропигійского ин-та, 1890. – 144 с.
12. Malinowski M. von. Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien. Dargestellt vom... / M. Malinowski. – Lemberg : Druck d. Stauropig. In-ts, 1861. – 890 s.
13. Malinowski M. Umriss zu einer Geschichte des religiösen und hierarchischen Zustandes der Rurhener / M. Malinowski. – Wien, [б. р.]. – 26 s.
14. Rede des Abgeordneten Zaklinski gehalten in der Budgetdebatte des österreichischen Abgeordnetenhauses am 5. Mai 1879, bezüglich der Errichtung des griechisch-katholischen Bisthums in Stanislawow. – [Б. м., б. в., б. р.]. – 7 s.
15. Андрухів І. О. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 роки. Історико-правовий аналіз / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ : Обл. друк., 2004. – 344 с.
16. Великий А. Г. З літопису християнської України: церковно-історичні радіолекції з Ватикану / А. Г. Великий. – Рим : Вид-во оо. Василян, 1975. – Т. VII : XVIII–XIX ст. – 279 с.; Т. VIII : XIX ст. – 1976. – 275 с.
17. Гудзяк Б. Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії / о. Б. Гудзяк // Ковчег. – 2000. – Ч. 2. – С. 1–20.
18. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900) / Р. Делятинський. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. – 96 с.
19. Делятинський Р. І. До питання про передумови та процес канонічного заснування Станіславівської єпархії (1772–1885 рр.) / Р. Делятинський // Християнська спадщина Галицько-Волинської держави: ціннісні орієнтири духовного поступу українського народу : матеріали ювіл. наук. конф. – Івано-Франківськ ; Галич, 2006. – С. 148–155.
20. Джероза Л. Церковне право / Ліберо Джероза ; пер. з нім. Н. Щиглевської. – Львів : Свічадо, 2001. – 336 с.
21. Дністрянський М. Адміністративно-територіальна організація греко-католицької церкви: історична ретроспектива і сучасні проблеми / М. Дністрянський, А. Ковальчук // Історія релігій в Україні : тези повідомлень VI міжнар. круглого столу, (Львів, 3–8 трав. 1995 р.). – Львів, 1996. – С. 82–83.
22. Кметь В. Ф. Львівська єпархія у XVI – на початку XVII століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 “Історія України” / В. Ф. Кметь. – Львів, 2001. – 21 с.
23. Копчак С. І. Етнічна структура та міграції населення українського Прикарпаття (статистико-демографічне дослідження) / С. І. Копчак, В. І. Мойсеєнко, М. Д. Романюк. – Львів : Світ, 1996. – 285 с.
24. Копчак С. І. Населення українського Прикарпаття (історико-демографічний нарис). Докапіталістичний період / С. І. Копчак. – Львів : Вища школа, 1974. – 187 с.
25. Кугутяк М. Галичина. Сторінки історії: нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
26. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви / Г. Лужницький. – Філадельфія, 1954. – 600 с.
27. Луцький І. М. Створення Станіславської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-Католицької Церкви / І. Луцький. – 2-ге вид. – Івано-Франківськ : Івано-Франків. ін-т права, екон. та буд-ва, 2004. – 280 с.
28. Магочій П. Р. Пристосування без асиміляції: геніальність Мукачівської греко-католицької єпархії / П. Р. Магочій // Ковчег. – 2003. – Ч. 4. – С. 162–169.

29. Магочій П. Р. Пряшівська греко-католицька єпархія: русинська чи словацька Церква? / П. Р. Магочій // Ковчег. – 2003. – Ч. 4. – С. 170–173.
30. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква : історичний нарис / В. Марчук. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 164 с.
31. Мельничук П. Владика Григорій Хомишин / П. Мельничук. – Львів : Місіонар, 1997. – 416 с.
32. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / С. Мудрий. – Івано-Франківськ : Вид-во ІФТКДІ, 1999. – 528 с.
33. Павленко С. Джерела історичні / С. Павленко // Історична наука : термінологічний і понятійний довідник. – К., 2002. – С. 100–101.
34. Петрів Р. Правове становище Східної Галичини у складі Австрійської імперії (70-ті рр. XVIII – 70-ті рр. XIX ст.) / Р. Петрів // Бойківщина : наук. зб. – Дрогобич, 2002. – Т. 1. – С. 128–152.
35. Перерва В. С. Статус єпархіальних органів влади та парафіяльного священства в Київській митрополії кінця XVIII–XIX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / В. С. Перерва ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 17 с.
36. Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії / В. Полек // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 99–156.
37. Рамач Я. Релігійна та національна ідентичність русинів Крижевицької єпархії / Я. Рамач // Ковчег. – 2003. – Ч. 4. – С. 187–198.
38. Скорейко Г. Греко-католицька Церква й поліконфесійність Буковини у кінці XVIII – на початку XX століть / Скорейко Г., Осачук С. // Ковчег. – 2003. – Ч. 4. – С. 136–145.
39. Скочиляс І. Б. Парафіяльна сфрагістика Перемиської єпархії кінця XVIII – початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.06 / Скочиляс Ірина Богданівна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2004. – 16 с.
40. Скочиляс І. Я. Протоколи генеральної візитації Львівської єпархії 1730–1733 рр. як історичне джерело : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.06 / Скочиляс Ігор Ярославович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1999. – 20 с.
41. Скочиляс І. Масові джерела з історії Унійної Церкви XVII–XVIII століть та перспективи студіювання киевохристиянської традиції в Україні / Скочиляс І. // Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька / Скочиляс Ігор. – Львів : Вид-во УКУ, 2004. – Т. 2 : Протоколи генеральних візитацій. – С. XV–XXX.
42. Стоколос Н. Трансформація греко-католицизму в Австро-Угорській імперії / Н. Стоколос // Людина і світ. – 2002. – № 4. – С. 22.
43. Тригуб О. П. Історія Херсонської єпархії (1775–1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Тригуб Олександр Петрович ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2001. – 16 с.
44. Турій О. Конфесійно-обрядовий чинник у національній самоідентифікації українців Галичини в середині XIX ст. / О. Турій // Записки НТШ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIII. – С. 75.
45. Турій О. “Попи і хлопці”: соціальна “доктрина” греко-католицького духовенства і національно-політична мобілізація українського селянства Галичини в середині XIX століття / О. Турій // Ковчег. – 2001. – Ч. 3. – С. 296–320.
46. Турій О. Соціальний статус і матеріальне становище греко-католицького духовенства Галичини в середині XIX століття / О. Турій // Ковчег. – 2000. – Ч. 2. – С. 115–148.
47. Фенич В. І. Греко-католицька церква в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття (1771–1867) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Фенич Володимир Іванович ; Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород, 1997. – 25 с.
48. Фенич В. Конфесійна та національна ідентичність духовенства Мукачівської греко-католицької єпархії 1771–1949 рр. / В. Фенич // Ковчег. – 2003. – Ч. 4. – С. 146–161.
49. Химка І. П. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772–1918) / І. П. Химка // Ковчег. – 1993. – Ч. 1. – С. 73–107.
50. Шостак І. В. Луцько-Житомирська римо-католицька дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / І. В. Шостак. – Львів, 2004. – 20 с.
51. Шпаненбергер Н. Не парадокс, а феномен: до питання конфесійної та національної ідентичності Греко-Католицької Церкви в Угорщині / Н. Шпаненбергер // Ковчег. – 2003. – Ч. 4. – С. 199–211.
52. Madey J. Kirche zwischen Ost und West: Beitrage zur Geschichte der Ukrainischen und Weissruthenischen Kirche / Johann Madey. – München : Logos, 1969. – S. 126–127.

Автор аналізує історичні обставини виникнення, структуру і зміст петиції галицьких ієрархів по вопросу утворення Станіславської єпархії, порівнює цей документ з меморіалом митрополита А. Ангеловича 1806 г., письмом митрополита М. Левицького к Галицькому наместничеству 1825 г., отчетом о. декана М. Малиновського в Рим 1842 г. для виявлення спільних аргументів. Показана практична реалізація положень петиції в процесі канонічного утворення Станіславської єпархії в 1850–1885 гг.

Ключевые слова: Галицкая митрополия, епархия, административно-каноническая территория, деканаты, петиция, мемориал, резиденция епископа.

The author analyses the historic background of the content of the petition of the Western hierarchs as to the foundation of the Stanislaviv eparchy, he compares the document with the memorial of the mythropolite A. Antonovych of 1806, the Halych governor in 1825, the report of the decan M. Malynovs'ky to Rome sn 1842 as to detecting common arguments. At the end, the autor covers the practical implementation of the petition's items in the process of the canonical foundation of the Stanislaviv eparchy in 1850–1885.

Key words: Halyskaya Metropolitan, Diocese, administrative and Canonical Territory, dekanates, petytsyya, Memorial, the residence of Bishop.

УДК 94 (477) 092

ББК 63.3 (4 Укр)

Лілія Бурачок

МЕМУАРНА СПАДЩИНА ОСИПА НАЗРУКА ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

У статті аналізуються мемуарна спадщина Осипа Назарука, його щоденні записи, військові й політичні спогади, подорожні твори як джерела до історії державотворчих процесів у Західній Україні.

Ключові слова: мемуарна спадщина, Осип Назарук, державотворення, джерела.

Розбудова української демократичної держави кін. ХХ – поч. ХХІ ст. відкрила можливість для об'єктивного дослідження історичного минулого українського народу, всестороннього осмислення його духовних чинників. Дедалі більшу зацікавленість у наукових колах і серед широкої громадськості викликає творча спадщина діячів, які брали активну участь у процесах українського національного відродження, своєю діяльністю сприяли поширенню ідеї національної свідомості серед українства. Життєвий шлях О. Назарука складався так, що йому часто доводилося бути безапеляційним, іноді каючись в помилках, однак, незважаючи на всі перипетії долі, він залишався видатною постаттю в Галичині першої половини ХХ століття.

Варто зауважити, що в роботах таких дослідників, як І.Кедрин [2], М.Федунь [5], Є.Маланюк [10] та інших висвітлюються громадсько-політична діяльність і мемуарна спадщина О. Назарука.

Метою статті є спроба проаналізувати мемуари О. Назарука як джерела з історії державотворчих процесів у Західній Україні в першій половині ХХ ст.

Осип Назарук у 1920–1921 роках був членом радикальної партії, у 1915–1918 роках – членом легіону Українських січових стрільців і керував Пресовою Квартирою. Від радикальної партії був членом Української Національної Ради в Станіславові (нині – Івано-Франківськ), за її дорученням їздив до гетьмана П. Скоропадського просити допомоги УГА у війні проти поляків. Однак у Білій Церкві “дав себе переконати, що Січові Стрільці, які тоді вже підготовлялися до повстання проти Гетьманату, більше потрібні на Наддніпрянській Україні і сам написав повстанський маніфест Директорії та став міністром преси і пропаганди у першому її уряді” [2, с.75–76]. Коли УГА перейшла в 1919 р. за Збруч і між урядами Західної Облaсті УНР та УНР виникли суперечки, Осип Назарук перебрався до Кам'янець-Подільського, де редагував “Стрільця”, у якому, зрештою, критикував і Директорію. Коли Євген Петрушевич переїхав до Відня й заснував там закордонний центр (до речі, саме тоді Є.Петрушевич скасував слово “область” у назві Західно-Української Республіки, вернувшись до назви із часу проголошення ЗУНР у листопаді 1918 р.), доктор Осип Назарук став у тому закордонному уряді міністром преси й пропаганди. У 1922 році Є.Петрушевич вислав Осипа Назарука до